

Bartoněk, Antonín

K problému jazykového míšení v literárním díle : (řečtina a latina u D. Magna Ausonia)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. [1954], vol. 3, iss. D1, pp. [154]-161

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108332>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ANTONÍN BARTONĚK
K PROBLÉMU JAZYKOVÉHO MÍŠENÍ
V LITERÁRNÍM DÍLE

(Řečtina a latina u D. Magna Ausonia)

Úpadkové období římské literatury je dobou nejednotných a leckdy zcela protichůdných tendencí — tak jako byly nejednotné a protichůdné vlivy, projevující se i ve všech ostatních oblastech lidského konání za oněch posledních staletí římského císařství, jež toto období vyplňují. Nelze říci, že by současné literární tvorbě chybělo úsilí o zastavení pozvolného úpadku písemnictví. Vždyť se už v 2. stol. n. l. objevují snahy omladit římskou literaturu vědomou nápodobou tvorby řecké, a zároveň se začíná vzhlížet s obdivem i k starým římským autorům období archaického jako k vhodným vzorům pro současné literární tvoření. Ale v římské společnosti těch dob nebyly už pro to takové podmínky jako kdysi za Livia Andronica, Naevia, Plauta či Ennia. Bylo sice možno napodobit řecká díla formálně, ale novou obsahovou náplň nedovedli už Římané svým literárním projevům dát. V básnictví vznikají skladby, jež jsou spíše jen hrou se slovy, a ta se podává leckdy formou hledané prostou; v próze se střídají výtvoř, jejichž autor slohové stránky příliš nedbal (Suetonius), se skladbami, jejichž slohová stránka je tak pestrá, že je leckdy není ani možno zařadit mezi tradiční literární druhy (Apuleiovy *Metamorfozy*). Tento stav se v 3. století za tíživých hospodářských a politických poměrů ještě zhoršuje a teprve po všeobecném uklidnění začátkem 4. století dochází k novému rozkvětu, třebaže proti době klasické značně méně tvůrčímu.

D. Magnus Ausonius z Burdigaly (dnešní Bordeaux) není největší básník tohoto posledního úseku v dějinách římské literatury, patří však mezi nejoriginálnější autory té doby. Poesie tehdy přihlížela především k formě básní: skládají se akrosticha, telesticha, carmina figurata,¹ t. zv. centones² — a různé jiné, ještě vynalézavější hry se slovy. A Ausonius, pokud lze soudit podle básnických děl z té doby zachovaných, stojí v čele takovýchto snah. Snad proto ani nepřekvapí, jestliže se právě u něho objevila myšlenka zvýšit formální pestrost básnických skladeb spojováním řeckých a latinských výrazových prvků v jednom souvislém textu.

Pozoruhodné je jen to, že řečtiny užívá autor, žijící ve 4. stol. n. l. na nejzazším západě římského imperia, tedy v době a na místě, kde by snad povrchní pozorovatel znalost tohoto jazyka ani nepředpokládal. Ale je nutno poznamenat, že se v té době s opožděnými projevy řecké kultury setkáváme na západě poměrně často; vzpomeňme jen, jak je pěstována řečtina v irských kláštorech za raného křesťanství. Vskutku se tedy zdá, jako by k Atlantickému oceánu pronikalo řecké vzdělání teprve nyní, když už zatím v západním Středomoří vytvořilo spolu s římským státnickým duchem novou vyšší synthesisu. Kolik času a úsilí se věnovalo řeckému jazyku v samotné Burdigale, to lze snad nejlépe poznat právě z Ausonia, především z těch míst, kde autor vypráví o svém mládí a výchově.³

Přes svou počáteční nechuť k řeckému jazyku, kterou on sám označuje jako „noxius error“, došel Ausonius přece jen časem k poznání, jak mnoho přispívá

znalost řeckého jazyka k všeobecnému vzdělání, a svůj omyl z mládí napravil. Svědčí o tom v jeho skladbách nejen velké množství míst, které je možno uvést ve vztah k podobným místům u rozmanitých řeckých autorů,⁴ ale především přímo užívání řeckých výrazů, ať už jde o nelatinisovaná řecká slova, vyskytující se jednotlivě i ve větších skupinách, či o latinisované řecké výrazy, před Ausoniem v římské literatuře nedoložené.⁵ A jsou případy, kdy se u něho setkáváme i s celými řeckými básněmi.⁶

Jindy dodává autor své skladbě zvláštního koloritu pravidelným střídáním řeckých a latinských veršů. Tak je tomu

v XIX 47

Discipulus melior nulli meliorve magister
εις ἀρετὴν συνέβη καὶ Κυρικὴν σοφίην.

Dicere me novit verum, qui novit utrumque,
καὶ θεὸν Ἀλκείδην, καὶ κύνα Διογένην.

v 51

Lesbia Pieriis Sappho soror addita Musis,
εἰμ' ἐνάτη λυρικῶν, Ἀουίδων δεκάτη.

a v 57

Χρῆστος, Ἀκινδυνος, αὐτοαδελφοί, οἰκτρά δέ τέκνα,

moribus ambo malis nomina falsa gerunt:

οὐδ' οὗτος χρῆστος, οὐδ' οὗτος ακινδυνός ἐστιν.

Una potest ambos littera corrigere.

Ἄλ κεν Χρῆστος ἔχη παρ' ἀδελφοῦ Ἀκινδύνου ἄλφα,

Κινδυνος hic fiet, frater ἀχρηστος erit.

(V posledním epigramu jsou do šestého verše přimíšena ještě dvě řecká slova, vyjadřující vlastní vtip epigramu, založeného na slovní hříčce.)

Někdy však jsou řecké verše vkládány do textu zcela volně bez pravidelného střídání; tak se na př. v dlouhé latinské básni VII 2 setkáváme ve v. 53—54 najednou s řeckým dvojverším, které jeví velmi nápadnou podobnost s verši u Theognida (425—428 D.) a u Stobaia (Anthol. IV 52, 22 H.). Jde však pravděpodobně o pozdější vložku; celý závěr básně (v. 51—64) chybí totiž v jednom z nejdůležitějších rukopisů.

Obsáhlejší řecká partie se objevuje též v XVIII 10. První část tohoto básnického listu (v. 1—24) je psána jen latinsky, v. 25

Nobiscum invenies ἐπέων πολυμορφέα πληθύν

začíná latinsky, ale přechází do řečtiny, vytvářeje tak přechod mezi předešlými verši latinskými a řeckým pokračováním ve v. 26—34; báseň je zakončena latinským dvojverším ve v. 35—36

Hoc tibi de nostris ἀσπασικόν offero libris.

Vale; valere si voles me, iam veni.

do něhož je vmíšeno opět jedno řecké slovo. Z tohoto listu lépe než z předešlých poznáváme, že Ausoniovi při vkládání řeckých slov do latinského textu nešlo skutečně velmi často o nic více než o pouhou hru. Bylo by tedy násilné hledat ve všech případech, kdy Ausonius řeckého výrazu použil, vždy nějaký důvod, který by měl vztah spíše k obsahové stránce slova, jako to je možno činit u starších autorů, a nepřipouštět možnost, že by mohlo jít o přítěnu zcela formální.

Ale naproti tomu používal snad někdy Ausonius řeckých výrazů i proto, že jimi mohl vyjádřit určitou představu výrazněji nebo vybraněji. Obvykle tak tomu bývá zvláště tehdy, stojí-li v latinském textu řecký výraz zcela o samotě. Tak se to asi má se slovem ἀσπασικόν v XVIII 10, 35, o němž jsme se právě zmiňovali, a také s některými výrazy jinými. Tak uveďme aspoň⁷

XVIII 6,41 n.

Nobiscum invenies κατ' ἐναντία, si libet uti
non πρόμα,⁸ sed Graeca fide.

Naproti tomu

v XIX 82,5 n.

Dum KYCΘQN KOCTONque putas communis odoris
et nardum ac sargas esse sapore pari.

je třeba spojení dvou tak podobných řeckých slov chápat opět spíše jako projev hravého Ausoniova ducha.⁹

Zajímavý je též způsob, jímž vkládá Ausonius do latinského textu známé řecké sentence. Tak na př. v XIII. knize, nazvané Ludus septem sapientium, vystupuje sedm mudrců jeden za druhým, promlouvají ve verších ve prospěch výroků, které jsou jim připisovány, a uvádějí je ve formě řecké, stejně jako to již učinil na začátku ve svém proslovu uvádějící herec. Srv. na př.

XIII 9,1 n.

Mitylena ego ortus Pittacus sum Lesbios,
Γίνωσκε καιρόν qui docui sententiam.¹⁰

Zatím jsme přihlíželi buď jen k jednotlivým řeckým slovům anebo k jejich souvislým skupinám, aniž se hledělo na to, zda je v básni takové místo jedno, či zda je jich více a zda jsou snad taková místa navzájem v nějakém vztahu. Doposud tedy byla řecká slova v citovaných dokladech jen jakousi výjimkou, byť — aspoň v jednom případě — výjimkou velmi rozsáhlou. Ale v Ausoniovi je i jedno místo, ojedinělé v celé římské literatuře, kde se řecká slova střídají s latinskými přímo uvnitř jednotlivých veršů a kde dokonce některé latinské výrazy přijímají řecké koncovky.¹¹ Je to básnický list XVIII 8, nadepsaný opět řecky ΑΥCΟΝΙΟC ΠΑΥΛΩΙ.¹² Míšení latinských a řeckých slov je tu dovedeno do takové míry, že v celém dopise o 45 verších je pouze jeden verš, v němž není žádné řecké slovo (v. 44.) a jen čtyři, v nichž chybí nějaký výraz latinský (17, 18, 34, 45).¹³ Příkladem budíž úsek ve v. 19—26

Ὁὐ γάρ μοι θέμις ἐστίν in hac regione μένοντι
ἄξιον ab nostris ἐπιδεύεα εἶνε καμήναις
καίνος ἐμοὶ πάντων μέτοχος, qui seria nostra,
qui ioca παντοδαπῇ novit tractare παλαίστρῃ.
Καὶ νῦν sepositus μοναχῶ ἐνὶ ρυρὲ Κρεβέννου
ἀσταφύλω ἐνὶ χώρῳ habet θυμαλγέα λέσχην
οἷτε φίλοις ἐτάροις nec mensae accommodus ulli,
otia θελξινόσις aeger συμμέμφεται Μούσαις.

nebo ve v. 8

Πάντα δ' ἔχει παρετός τε pedum καὶ προουμός ὀδόντων

Že i tu šlo Ausoniovi o pouhou intelektuální hru, ukazuje přítomnost latinského „pedum“, které je před následujícím καὶ metricky zcela ekvivalentní řeckému ποδῶν. Ostatně autor sám o slohu tohoto svého dopisu praví ve v. 1n.

Ἑλληδικῆς μέτοχον μούσης Latiaeque camenae
ἄξιον Ἀδσόμοις sermone adludo bilingui

a ve v. 17n.

Ἵμεῖς γὰρ καλέω σκαιὸς Διονυσιοποιητής:
Παύλω ἐφαρμόσσαιτε μεμιγμενοβάρβαρον ῥῶδην.

Tím pozoruhodnější je tento „bilinguis sermo“ tam, kde se řecko-latinské míšení uplatňuje i uvnitř jednotlivých slov. Uvedme nejprve příklady na připojování řeckých flektivních koncovek k latinským slovům. Tak čteme

ve v. 11

Ἀρχόμενος δ' ἄρα μηνὶ νέφ' Ἴανος τε calendais

28

Ἐν τε φορῶ causais τε καὶ ingrataισι καθέδραις

30

ἄλλ' ἤδη κεινος μὲν ἀπας iuvenaliος ἰδρῶς

33

Οὐ γὰρ ἔχει ἀπάλαμνος ἀνήρ κοιαιστῶδεα lucron¹⁴

Od těchto příkladů se neliší mnoho ani případ

ve v. 38

σὺν φιάλῃσιν οἴνῃσιν ἐτεῶν συνοπάονι Μουσῶν

kdy byla k řeckým výrazům připojena latinská příklonka -que.¹⁵

Běžná latinská slova, opatřená řeckými koncovkami a v rukopisech zachycená obvykle v řecké grafické formě, se objevují

ve v. 5

Σαντονικοῖς κάμποισιν (campis)

9

θαλαπρωτή quia nulla φοκοῦ χιονῶδει χώρη (foci)

20

ἄξιον ab nostris ἐπιθεύεα εἶνε καμήναις (camenis)

29

ῥητορικοῖς λουδοῖσι ... (sic!) (ludis)

42

κινῶν εἰ κε θέλοις νέκταρ οὔνιοιο βόνιοιο (vini boni)

V několika málo případech se míšení týká složených slov; jedna jejich část je latinská, druhá řecká, jako

ve v. 6

erramus gelidotρομεροὶ καὶ frigidopoetae

a 15

ἐνθ' ἄγε μοι πολυτῖσα ἔπη, σκουρῶδεα μολπήν

Méně jasné jsou složeniny ve v. 7 a 13. Peiper má *τενερροπλοκάμων* (v. 7) a „*πολυ-cantica*“ (v. 13), ale zvláště o prvním výrazu není ani v rukopisech ani mezi vydavateli shody. Tak Wilamowitz (op. cit.) čte *τενερροπλοκάμων* (obě složky by tedy byly řeckého původu). Tvar *πολυcantica* bývá všeobecně přijímán, na závadu je však čtení rukopisu T (*πολυκλητινα*).

Ale i kdybychom vůbec nepřihlíželi k takovému porušením místům a soustředili se jen na výrazy nepochybně latinské, shledáme v tomto Ausoniově listě značnou nedůslednost v grafickém zachycování slov. Na jedné straně tvar „*camenae*“ (v. 1), na druhé forma *κμήναις* (v. 20), a hned zase smíšeniny jako *ἐν τε φορῶ causais τε καὶ ingrataισι καθέδραις* (v. 28). Tím vzniká především otázka, pokud je nutno tuto nedůslednost přičítat přímo autorovi. Mohli ji zavinit i opisovači tím, že se snažili některé známější latinské slovo zachytit aspoň v jeho základu latinskými písmeny, ale potom by nebylo možno dobře pochopit, proč na př. takové známé spojení jako *οὔνιοιο βόνιοιο* (v. 42) písaři neprohlédli jako typicky latinské a ponechali je v řecké grafické podobě přes všechny potíže s transkribováním latinského [v.] Raději tedy, aspoň v případech, kde není text nepochybnou vinou písařů přímo porušen,¹⁶ vyslovíme souhlas s tím, co o věci soudí Peiper ve svém vydání Ausonia: „*Latina, quae Graecorum more inflexit Ausonius, modo Latinis, modo Graecis litteris exaravit ipse.*“¹⁷ Byla to tedy asi nedůslednost úmyslná, založená na snaze zpestřit báseň i graficky. Je však důležité, že se tato záměrnost v gramatické a zároveň i v grafické úpravě slov týkala pouze výrazů latinských; v básni aspoň není bezpečný doklad toho, že by se naopak k řeckému vu připojovala latinská koncovka.¹⁸ Toto je asi také jediný rys, který nám

snad dovoluje vyslovit dojem, že má tento Ausoniův básnický dopis v podstatě přece jen ještě spíše charakter skladby latinské, i když velmi přeplněné řeckými výrazy, než už tvářnost výtvaru řeckého s přimíšenými latinskými slovy. Objektivně však nutno posoudit list jako básně důsledně smíšenou, se značnou převahou výrazových prvků řeckých (poměr slov řeckých a latinských činí asi 2:1 ve prospěch řečtiny, poměr určitých sloves také asi 3:2 v její prospěch).

Skladba jako celek ukazuje velmi výstižně, jakým způsobem musel Ausonius nahrazovat obsahovou prázdnotu svého tvoření. Tak hluboko už poklesla římská poesie od doby Augustovy. A není snad tedy vcelku nesprávné, praví-li A. Meurer o Ausoniových básních všeobecně toto: „Inde Ausonii carmina a poetica vi, ingenii aliqua felicitate, sententiarum gravitate et maiestate multum absunt“ a poznamenává-li vůbec o literární řeči té doby: „Latinus sermo doctorum tunc a nativa perspicuitate et simplicitate, ab inartificiali quodam nitore desciverat aberraveratque in orationem turgidam ac contortam.“¹⁹

Avšak proti tomu právě Ausoniův dopis XVIII 8, i některé jeho jiné skladby, ukazují svým zvláštním, řecko-latinským charakterem, že měl Ausonius při svém formalismu živý smysl pro originalitu. Nezdá se totiž, že by řecko-latinské míšení bylo tak častým zjevem v pozdní latinské poesii. Bylo sice pro tu dobu typické, že se přihlíželo k vnější formě básně,²⁰ ale jistě se to u různých autorů projevvalo různými cestami. Jestliže jednou z těch Ausoniových cest byla právě tato slohová zvláštnost, nebyl to — jak se zdá — rys, pronikající celým básnickým tvořením tohoto období,²¹ nýbrž zvláštnost pouze Ausoniova, vyrůstající z vhodných podmínek, v nichž on žil. A ty vhodné podmínky pro tuto metodu tvoření v Burdigale tehdy byly. Ausoniova tendence klást důraz na básnickou formu je tedy něčím typickým, dobovým: Ausoniovo hojně užívání řeckých slov v latinském textu je něčím zvláštním, co je s oním typickým v naprostém souladu.

Míšení řeckých a latinských výrazových prvků není v římské literatuře zjev zcela ojedinělý a omezený jen na tvoření Ausoniova. Ojedinělé je jen to, jakého stupně míšení leckdy jeho skladby dosahují. Už z toho je zjevno, že Ausoniovi šlo stěží o něco více než o pouhou hru. Jinak tomu jistě bylo u starších římských autorů,²² kteří prokládali latinský text řeckými výrazy, ale zkoumání jejich tendencí, často daleko tíže rozpoznatelných, te už by bylo otázkou zvláštní studie.

P o z n á m k y

¹ Carmen figuratum = básně, jejíž verše svou různou délkou skládají dohromady nějaký obrazec.

² Cento, vl. „látka sešitá z cárů“ = výtvar složený z veršů, jež byly vytrženy z výtvarů jiných básníků a „slátány“ dohromady.

³ Srov. III 4, 9 n. P., kde se praví o Ausoniovu otci: „Sermone inpromptus Latio, verum Attica lingua sufficit culti vocabis eloquii“; srv. i V 8, 13 n. „Obstitit nostrae quia, credo, mentis tardior sensus neque disciplinis adpulit Graecis puerilis aevi noxius error.“

⁴ O tom pojednal F. Stahl, De Ausonianis studiis poetarum Graecorum, diss. Kiliae 1886.

⁵ Ty vypočítává A. Meurer, De Decimi Magni Ausonii genere dicendi quaestiones, diss. Monasteri 1873, str. 9 n.

⁶ Viz XIX 21; 49; 50 — epigramy; XVIII 9 — kratičké dvojverší, nadepsané AYCONIOC ΠΑΥΑΩΙ, o jehož samostatnosti byly vysloveny pochyby (Hartel) a které bývá považováno za úvod k dopisu XVIII 10. Ten je totiž v rukopise bez nadpisu.

⁷ Srv. i V 21, 12; XVIII 6, 10; XVIII 26, 2 a dále XVI 9 (úvodní prosaická část), XVII 22 (závěrečná prosaická část), XVIII 22, 22 (úvodní prosaická partie) — jsou to jediná tři řecká místa, dosvědčená v Ausoniově próze.

⁸ Užití řeckého *περίελα* bylo asi diktováno metrickými důvody. My bychom v čes-

kém překladu — snad se stejným estetickým účinkem — mohli užít právě onoho latinského „gratis“, kterému se Ausonius na tomto místě vyhnul.

⁹ Srv. i podobná řecká dvojice *λίθος* a *λίθος* v řeckém epigramu XIX 50.

¹⁰ Srv. i ostatní výroky sedmi mudrců v XIII. knize. S výrokem *γνώθι σεαυτόν* se mimoto setkáváme i v III 1, 19. Pouhou reprodukcí zvláštního řeckého spojení, totiž obratu, běžného v literárním zpracování řecké báje o Hekabě, jsou i slova CHMA KYNOČ jako narážka na Hekabinu proměnu v psa (srv. Eur. Hek. 1273 P.).

¹¹ U Varrona (Men. frg. 409) se objevuje tvar *monucegωσας*, který působí dojmem řecko-latinského mísení. Místo je zřejmě porušeno.

¹² Totéž oslovení je i v čele listu XVIII 9 (viz pozn. 6). Mimoto mají u Ausonia i jiné básně řecké tituly, tak XIX 1 (jen zčásti); 15; 16; dále VII 3 (zčásti) a 4 — Ausoniovo autorství těchto dvou posledních básní je však sporné (viz též Anthol. Lat. 644—645 B-R. Konečně mají funkci titulů i řecké verše v záhlaví jednotlivých periích Homérových básní v XXI. knize. Nejsou to přímo výtvoři autorovy, nýbrž jen úvodní verše příslušného Homérova zpěvu, a Ausonius — nebo kdokoli je skladatelem těchto periích — jich vhodně užil.

¹³ V. 17 a 34 jsou velmi porušeny a nevykládají možnost řecko-latinského mísení; v. 44 a 45 jsou značně kratší než verše ostatní a tvoří závěr dopisu. K vlastnímu jménu *Παῦλος* nebylo pochopitelně přihlíženo jako k slovu latinského původu.

¹⁴ Místo je porušeno. Schenklova oprava „*quaestōδεα lucron*“ přijímá i Wilamowitz (Hermes 19, 461 n.); byl by to jediný příklad pro spojení latinského základu s řeckým suffixem.

¹⁵ Srv. i výše již uvedené *KYCΘON KOCTONque* (XIX 82, 5), kde však latinská příklonka -que nekontrastuje tolik se svým okolím.

¹⁶ Tak ve v. 14 má rukopis M čtení *ennea* a rukopis T dokonce *aenea*, zřejmě místo řeckého *έννεα*; svědčí to o hrubém nepochopení textu, k němuž se dali svěst písaři tím, že Ausonius odívá tak mnoho latinských slov do řeckého roucha. Neznalost řečtiny projevila zvláště autor rukopisu T, který nepochopiv, že jde o řecký výraz, zachycený asi v předloze latinskými písmeny, považoval toto čtení za porušené a snažil se je nahradit slovem, které znělo stejně a bylo mu známější.

¹⁷ Decimi Magni Ausonii Burdigalensis Opuscula, Lipsiae 1886, str. 232.

¹⁸ Výraz „*frontibus*“ ve v. 16, vykládaný někdy v tom smyslu, jako by šlo o řecké slovo *φροντις* s latinskou koncovkou (Scaliger), je bez obtíží možno vysvětlovat jako běžný latinský tvar substantiva „*frons*“.

¹⁹ Op. cit. str. 7.

²⁰ K podobnému zdůrazňování vnější formy básně docházelo už ve veršovaných hříčkách (t. zv. *paignich*) doby hellenistické. Srv. na př. Simiovu báseň, v níž autor věnuje bohyni Athéně dvojsečnou sekýru (A. P. XV 22); verše jsou sestaveny tak, že vzniká obrazec věnovaného předmětu.

²¹ Jinak v dílech současníků Ausoniových nebo vůbec autorů, kteří tvořili v posledních stoletích římského imperia, máme jen velmi málo dokladů o tom, že by se vyskytovala řecká slova — ovšem s výjimkou slov kulturních — v latinském textu. V poesii jsou snad jen dvě taková místa: Boëth. Cons. phil. V., II. 1 W. (vlastně jen vhodně použitý verš z Homéra ve veršované partii Boëthiova díla) a Anthol. Lat. 764, 3.; kde se setkáváme s o samotě stojícím výrazem *βοηθός* jako narážkou na jméno téhož Boëthia, jehož památce je citovaná skladba věnována. I z prosaických dopisů řečtina mizí. U Ausonia jsme našli tři doklady (viz pozn. 7), u Q. Aurelia Symmachu je jich celkem pět; autor však nepoužívá řeckých slov v dopisech úředního rázu (Relationes) a v řečech. Listy epistolografů ještě pozdějších, jako Sidonia Apollinara, řecké výrazy neobsahují vůbec. V ostatní próze zůstala řecká místa omezena jen na odborné řecké termíny a na citáty z literatury (zvl. u Boëthia v uvedeném spise, v historickém díle rodilého Řeka Ammiana Marcellina, u Macrobia a Martiana Capelly v jejich encyklopedických dílech, u gramatiků a lexikografů). V dílech křesťanských autorů se s řeckými slovy přímo v řecké formě setkáváme na př. u Cassiana. Množství odborných řeckých termínů užívá zejména Cyprián, ale byli i autoři, kteří se snažili co největší množství takovéhoto slov nahradit vhodnými výrazy či obraty latinskými, byť i zcela nově tvořenými. — V římské poesii ojedinělá a proto tím pozoruhodnější stopa pronikání „*barbarských*“ jazyků do jazykové oblasti latinské je latinsko-gotské dvojverší, zachované v jednom z epigramů rukopisu Codex Salmasianus:

(Anthol. Lat. 283)

Inter „eils“ gothicum „scapia matzia ia drincan“
non audet quisquam dignos edicere versus.

²² Uvědme z básnictví Plautovy komedie, Luciliový Saturae, menippskou satiru Varronovu, Apocolocyntosis a Petroniovu Hostinu, Martialovy epigramy, ale i některá ojedinělá místa z Lucretia, Priapei a Iuvenala; z prózy aspoň listy Ciceronovy, Augustovy, Pliniovy a Frontonovy, méně již Senekovy, mimo to i Ciceronovy spisy rétorické a filosofické, kde však použití řeckých slov bývá obvykle omlouváno výrazy jako . . . quam Graeci . . . appellant (Top. 8, 35), dále menší filosofické spisy Apuleiovy, plně citátů, stejně jako encyklopedické dílo Gelliovo.

K PROBLEMU SMĚŠIVÁNÍ JAZYKA V LITERÁURNÍM PROIZVEDENÍ

(Греческий и латинский язык у Д. М. Авсония)

V труде autor reshae vopros o funkcion greskikh vyražeenij, vstrečajušichsja v sočinienii pozdnego rimskogo poeta Avsonija. Boljšinstvo privedennych dokazatel'stv pokazывaet, čto Avsonij edva zamyšljaet čto-nibud' boljše, čem prostuju igru. Uže epoha sama obraščala vnimanie prežde vsego na poëtičeskiju formu, a Avsonij ešče doveršil etu tendenciju intensivnym smešivaniem greskikh i latin'skikh elementov vyražeenija v odnom latin'skom kontekste. Igrou slov označajaetsja osobenno izvestnoe pismo Pauľusu (XVIII 8), gde greskie slova čeredujuťsja s latin'skimi prjamo sredi otdel'nyh stihov i gde nekotorye latin'skie vyražeenija, grafičeski podčvačene v svoih osnovanijah libo po-greski, libo po-latin'ski, priminajut daže greskie okončania; no naoborot net v stihotvorении nesomennogo dokazatel'stva togo, čto by k greskomu слову prisoeđinjal'sja latin'skoe okončanie. Eto, kažeťsja, edinstvennaja čerta, kotoraja pozvoljaet nam vyskaзaťsja, čto eto poëtičeskoe pismo Avsonija po svoej suščnosti vse-taki ešče nosit charakter latin'skogo sočinienija, nesmotra na pereplnennije greskimi vyražeenijami, a ne greskogo s primešью latin'skikh vyražeenij. Odnako objektivno nađo sčitat' pismo stihotvorением sovsem smešennogo charaktera s značitel'nym prevесom greskikh elementov vyražeenija (3 : 2, opredelennye glagoly 2 : 1 v polзу greskogo jazyka). No nesmotra na svoje prazdnoe sođeržanie eto pismo javljaetsja original'nym proizvedenijem. A imenno gresko-latin'skoe smešivanie ne bylo, kažeťsja, tak častym javlenijem v pozdnej latin'skoi poëzii, obyčnoi byla tolko orijentacija na poëtičeskiju formu. Ee podčerkivanie, s kotorym vstrečаемsja v etom pisme u Avsonija, javljaetsja takim obrazom čem-to dja etogo vremeni charakternym, tipičnym, no obilie greskikh slov, upotrebljaemых Avsonijem v latin'skom tekste, javljaetsja čem-to osobennym, čto sovsem vyrastaet iz podhođjaščih uslovij, v kotoryh avtor žil, i čto odnovremennо nađojetsja v soveršennoi garmoonii s upomjanutyymi tipičnymi javlenijami.

ZUM PROBLEM DER SPRACHLICHEN MISCHUNG IM LITERARISCHEN SCHAFFEN

(Griechisch und Latein bei D. Magn. Ausonius)

In seiner Arbeit löst der Autor die Frage, welche Funktion die griechischen Ausdrücke haben, die im Werke des spätrömischen Dichters Ausonius erscheinen. Die Mehrzahl der zusammengetragenen Belege beweist, daß es dem Ausonius kaum um etwas mehr ging als um ein bloßes Spiel. Schon die Zeit selbst hatte vor allem die dichterische Form im Auge und Ausonius vollendete diese Tendenz auch noch durch intensive Mischung griechischer und lateinischer Ausdruckselemente in einem lateinischen Kontext. Durch Wortspiel zeichnet sich besonders der bekannte Brief an Paulus (XVIII 8) aus, wo griechische Worte mit lateinischen geradezu innerhalb einzelner Verse wechseln und, wo einige lateinische Ausdrücke, graphisch erfaßt in ihren Grundlagen manchmal griechisch, manchmal lateinisch, sogar griechische Endungen empfangen; demgegenüber gibt es in dem Gedichte keinen verlässlichen

Beleg dafür, daß einem griechischen Wort eine lateinische Endung angefügt wurde. Das ist vielleicht auch der einzige Zug, der den Eindruck auszusprechen gestattet, daß dieser poetische Brief des Ausonius im wesentlichen doch noch mehr den Charakter einer lateinischen Komposition trägt (wenn auch einer schon sehr mit griechischen Ausdrücken überfüllten) als die Form eines griechischen Erzeugnisses mit beigemischten lateinischen Wörtern. Objektiv ist aber der Brief als ein mit einem bedeutenden Übergewicht griechischer Ausdruckselemente ganz vermisches Gedicht zu beurteilen (3 : 2, bestimmte Zeitwörter 2 : 1 für das Griechische). Aber trotz seiner inhaltlichen Leere ist dieser Brief eine Originalschöpfung. Griechischlateinische Mischung war wahrscheinlich keine so häufige Erscheinung in der späten lateinischen Poesie, geläufig war nur die Formulierung in dichterischer Form. Ihre Unterstreichung, wie wir ihr bei Ausonius begegnen, ist somit etwas Zeitgemäßes, Typisches, des Ausonius häufige Anwendung griechischer Wörter im lateinischen Text ist dagegen etwas Besonderes, was völlig aus den geeigneten Bedingungen hervorwächst, in denen der Autor lebte, und dabei mit jenem Typischen in völligem Einklang steht.